

Geliş Tarihi : 02.08.2017
Kabul Tarihi: 08.08.2018

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal Of Modern Turkish History Studies
XVIII/36 (2018-Bahar/Spring), ss.349-359

**DEMOKRAT PARTİ (DP)
VE
DİN-SİYASET İLİŞKİSİ
(1946-1960)**

Leyla KIRKPINAR*

Öz

Demokrat Parti'nin dine bakış açısı, hem muhalefette yer aldığı 1946-1950 arasındaki dönemde hem de iktidarda bulunduğu 1950-1960 yılları boyunca en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Bu çalışma da Demokrat Parti'nin din ve dinsel çevrelerle olan ilişkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Din, Siyaset.

**THE RELATIONSHIP BETWEEN
THE DEMOCRATIC PARTY AND
RELIGIOUS AND RELIGIOUS ENVIRONMENTS**

Abstract

The Democratic Party's outlook on religion has been one of the most controversial issues in the period between 1946-1950, during which time it took place in the opposition, as well as in power during 1950-1960. In this study, the relationship between the Democratic Party and religious and religious environments will be tried to be revealed.

Keywords: The Democratic Party, Religion, Politics.

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
(leyla.kirkpinar@deu.edu.tr)

Giriş

Demokrat Parti'nin dine bakış açısı, hem muhalefette yer aldığı 1946-1950 arasındaki dönemde hem de iktidarda bulunduğu 1950-1960 yılları boyunca en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Demokrat Parti'nin dine bakışının nasıl olacağı, daha parti kurulmadan önce merak uyandıran bir meseledir. Bu konuda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Celal Bayar'ın görüştüğü ve bu görüşme sırasında yeni kurulacak olan partinin laiklik, eğitim ve dış politika konularında Cumhuriyet Halk Partisi ile bir çelişki içinde olmayacağına dair güvence alındığı ifade edilmektedir¹. Burada devlet başkanı İsmet İnönü tarafından "laiklik" vurgusu yapılması dikkat çekicidir.

1. Muhalefette Olduğu Yıllarda DP'nin Dine Bakışı

7 Ocak 1946 tarihinde resmi olarak kurulan Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara gelmiştir. Bu tarihler arasında muhalefette bulunan parti açısından din, hassas bir zemin oluşturmuştur. Çok partili siyasi hayata geçişle birlikte halkın dikkatini çekmek, geride kalan dönemlere nazaran çok daha önemli bir hale gelmiştir. Din ise halkın dikkatini çekme noktasında önemli bir argümandır. Henüz Demokrat Parti kurulmadan, çok partili sisteme geçişin sinyallerinin verildiği 1945 yılının sonlarında bile toplumda en çok tartışılan konular arasında din ve devlet ilişkileri, laiklik ve ibadet özgürlüğü meseleleri yer almaktadır².

Demokrat Parti'nin kurulduğu gün ilan edilen parti programında Atatürk ilkeleri de yer almaktadır. Dolayısıyla parti programında, partinin laiklik algısı ve dine bakış açısı ile ilgili hükümler de bulunmaktadır. Programın 14. maddesi şu şekildedir:

"Partimiz lâyikliği devletin siyasette, dinde hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması mânasında anlar ve lâyikliğin din aleyhtarlığı şeklindeki yanlış tefsirini reddeder; din hürriyetini diğer hürriyetler gibi insanlığın mukaddes haklarından tanır.

Gerek dinî tedrisat meselesi ve gerekse din adamlarını yetiştirecek müesseseler hususunda mütehasıslar tarafından esaslı bir program hazırlanması zaruridir. Üniversite içinde yer alacak İlahiyat Fakültesi ve ilmî mahiyette mümasil müesseseler, Milli Eğitim Bakanlığının bu kabil müesseseleri gibi muhtar olmalıdırlar.

1 Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, s.s.80-81; Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s.20.

2 H. Bayram Kaçmazoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2012, s.30.

Dinin siyaset âleti olarak kullanılmasına, yurttaşlar arasında sevgi ve tesanüdü bozacak şekilde propaganda vasıtası yapılmasına, serbest tefekküre karşı taassup duyularını harekete getirmesine müsamaha olunmamalıdır.”³.

Programın bu maddesinde Demokrat Parti'nin laiklik algısı açıklanıyor, laiklik ile din arasında bir karşıtlığın bulunmadığına vurgu yapılıyordu. Mevcut iktidar ve Demokrat Parti'nin laiklik algıları karşılaştırıldığında, Demokrat Parti'nin laiklik algısının ve din hakkındaki yaklaşımının halk tarafından daha ılımlı bulunduğu ifade edilebilir. Demokrat Parti'nin tepe yöneticileri laiklik ve din konusunda Cumhuriyet Halk Partililerden çok farklı bir düşünce içinde değildirler. Ancak Demokrat Partili bazı yöneticiler, özellikle Adnan Menderes, muhafazakâr kesimin beklentilerini karşılamak adına konuşmalarında dini alana girmekten, dini konularda vaatler vermekten geri kalmamıştır⁴.

Bu noktada belirtmek gerekir ki Cumhuriyet Halk Partisi, dine yönelik politikalar üretme konusunda 1945 sonrasında kurulan partilerden daha önce adım atmıştır. Çok partili hayata geçiş sonrasında hareketlenen siyasal ortamda katı laiklik uygulamasını devam ettirmenin getireceği olumsuz siyasal sonuçları önceden gören Cumhuriyet Halk Partisi, bu konudaki politikasını yumuşatma yoluna gider. 1947 yılında yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Yedinci Kurultayı'nda laiklik konusu tartışılmış ve partinin bu konuya yaklaşımında yumuşamaya yönelik kararlar alınmıştır⁵. 1947 yılının başlarında hükümete, Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetimi altında bulunan okullarda din dersi verilmesi ve din adamı yetiştiren okullar açılması yönünde yetki verilmiştir⁶. Ayrıca daha önce Tekke, Zaviye ve Türbelerin kapatılmasına dair kanun ile kapatılmış bulunan bazı türbeler de açılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'ni laiklik konusunda değişime zorlayan yalnızca çok partili hayata geçiş ya da Demokrat Parti'nin din ve laiklik konularındaki ılımlı tavrı değildir. Cumhuriyet Halk Partisi bu konuda kendi içinden de eleştiri almaktadır⁷.

Demokrat Parti içinde etkin bir kişi olan Samet Ağaoglu, Demokrat Parti'nin hızla yükselmesinin sebeplerinden biri olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin çeşitli alanlarda yaptığı baskıları göstermektedir⁸. Bu baskılardan kastedilenler arasında, din alanındaki bazı uygulamaların da bulunduğu

3 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*, Arba Yayınları, İstanbul, 1995, s.s.663-664; Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, s.s.600-601.

4 Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s.68.

5 CHP'nin Yedinci Kurultayı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Hakan Uzun, "İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 Olağan Kurultayı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII / 25 (2012/Güz), ss. 101-139.

6 Timur, *a.g.e.*, s.82

7 Birgül Bozkurt, "Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte CHP ve Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1946-1950)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:IX, Sayı:20-21, İzmir, 2012, s.s.222-224.

8 Samet Ağaoglu, *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*, Baha Matbaası, İstanbul, 1972, s.78.

düşünülebilir. Din eğitiminde yaşanan sorunlar, ezanın Arapça okunmasının yasaklanması gibi uygulamalar ile bazı cami ve mescitlerin “işgali” ve din adamlarının aşağılanması gibi iddialar; muhafazakâr ve dindar kesimde tepkiler yaratmıştır⁹. Ancak devlet otoritesinin ciddi bir şekilde hissedildiği tek parti döneminde bu tepkiler açığa çıkarılmamıştır.

Muhalefette bulunduğu dönemin başlarında Demokrat Parti, Mareşal Fevzi Çakmak'ın da desteğini sağlamayı başarır. Fevzi Çakmak; Atatürk'ün yakın arkadaşı olması, İstiklal Savaşı'nda ve devletin kuruluşunda oynadığı roller sonrası halk tarafından sevilen bir kişidir. Ayrıca “dindar” oluşu da Mareşal'in halk tarafından benimsenme sebeplerinden biridir¹⁰. Demokrat Parti'nin böyle bir desteğe sahip olması Cumhuriyet Halk Partisi'ni harekete geçirir. 1946 seçimlerinden sonra Fevzi Çakmak ismini dengelemek adına Cumhuriyet Halk Partisi tarafından Kazım Karabekir meclis başkanlığına aday gösterilir ve meclis başkanı olarak seçilir. Demokrat Parti ve Fevzi Çakmak arasındaki bu dayanışma; 12 Temmuz Beyanname'si sonrası, Demokrat Parti'de başlayan kopuşların yaşanması ve 1948'de Fevzi Çakmak'ın fahri başkanı olduğu Millet Partisi'nin kurulmasına kadar devam eder.

Hem Demokrat Parti'de hem de Cumhuriyet Halk Partisi'nde, Millet Partisi'nin “gericiliğe” yol açacağı endişesi hâkim olmuştu. Yeni kurulan partinin din konusunda serbest bir politika izleyeceği tahmin edilmektedir. Muhafazakâr ve dinci gruplar tarafından partiye destek verilmesi de söz konusudur. Sonuçta Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi, Millet Partisi'ne karşı cephe alır¹¹. Rekabet halindeki iki partinin, potansiyel “gerici” olarak gördükleri Millet Partisi'ne muhalefet etme konusundaki ortak yaklaşımları dikkat çekicidir.

Bu dönemde İslamcı hareketin en önemli yayın organlarından olan Sebilürreşat'ta, partilerin din politikalarını değerlendiren yazılar kaleme alınmıştır. Bu yazılarda, Cumhuriyet Halk Partisi'ne yönelik yaklaşım şöyle ifade edilir: “*din derslerine müsaade etmesine, türbeleri açmasına rağmen dini tutumu ile Müslüman Türk halkını üzmüş, bağrına hançer saplamıştır. Müslüman toplumla bağdaşmasına imkân yoktur.*”. Aynı dergide Demokrat Parti hakkında da bir değerlendirme yapılmaktadır: “*Demokrat Parti, Halk Partisi'ne nispetle dini konularda daha serbest bir tutum takip edecek yolda görülmektedir. Bununla beraber, bu partinin de din siyaseti kesin olarak belli değildir. Parti Başkanı Celal Bayar, bu konuda kesin konuşmamaktadır.*”. Sebilürreşat'ta Millet Partisi hakkında “*Müslüman toplumun benimseyeceği bir din tutumunun savunuculuğunu yapmaktadır. Millet Partisi, Türkiye'yi gerçek laikliğe kavuşturacak, dinsiz gidişi önleyecek bir partidir.*” yorumuna yer verilmektedir¹².

9 Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemil Koçak, *Tek-Parti Döneminde Muhafif Sesler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

10 Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 1990, s.16.

11 Kemal. H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s.306.

12 Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Cereyanı III*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1998, s.s.28-29.

Demokrat Parti'nin 1949 yılında gerçekleşen İkinci Büyük Kongresi'nde parti başkanı Celal Bayar bir konuşma yapar. Bu konuşmada partisinin laikliğe ve dine bakış açısını yansıtan bir bölüm de bulunmaktadır:

“Programumuzda din hürriyeti de diğer hürriyetler gibi mukaddestir demişizdir. Programımız laiklik, dine hürmet esasını en iyi bir şekilde tespit etmiştir. Eğer biz iktidarda olsa idik, bu programın tatbiki keyfiyeti de mütehasısların hazırlayacağı bir programla elde edilirdi. Türk milleti Müslümandır, Müslümankalacaktır...Dinî tedarikat meselesi tamamıyla teknik bir meseledir... Bazı konuşmalarım suitefsire uğramıştır. Biz, dinin siyasete âlet edilmesinin şiddetle aleyhindeyiz...Biz irticaın aleyhindeyiz. Memlekette irtica yoktur ama irticaa doğru beliren istidatları zamanında görüp önlemezsek bu memleketin felaketini kendimiz hazırlarız.”¹³

Demokrat Parti'nin muhalefette bulunduğu döneme genel olarak bakılacak olursa; partinin din söyleminde aşırılıklardan kaçındığı ancak din konusunda ılımlı bir hava oluşturmaya çalıştığı söylenebilir. Bu dönemde muhafazakâr kesim, din konusunda Demokrat Parti'nin Cumhuriyet Halk Partisi'nden daha ılımlı olduğunu farkındadır ve birçoğu Demokrat Parti'yi desteklemektedir. Ancak o dönemde Cumhuriyet Halk Partisi'nden memnuniyetsiz olan her kesim Demokrat Parti'den yana tavır almıştır. Demokrat Parti, din konusundaki politikasını açık bir şekilde ifade etmediği için fanatik dini kesim tarafından partiye daha temkinli yaklaşmaktadır.

2. İktidar Olduğu Yıllarda DP'nin Dine Bakışı

14 Mayıs 1950 seçimleri ile Demokrat Parti iktidara gelir. Celal Bayar Cumhurbaşkanı seçilirken, Başbakanlık vazifesini ise Adnan Menderes üstlenir. Başbakan Adnan Menderes hükümetin programını açıklarken inkılapları “millete mal olmuş” ve “millete mal olmamış” şeklinde ikiye ayırır. Ayrıca irtica, din ve vicdan hürriyeti ile ilgili şu açıklamayı yapar:

“İrticaî tahrike asla müsaade etmemekle beraber din ve vicdan hürriyetlerinin icaplarına riayet edeceğiz. Hakikî lâikliğin mânasını biz böyle anlamaktayız(...) Bu itibarla gerek din dersleri meselesinde gerekse din adamlarını yetiştirecek yüksek müesseselerin faaliyete geçmesi hususunda icap eden tedbirleri süratle ittihaz etmek kararındayız.”¹⁴

Demokrat Parti iktidara geldikten sonra dinsel hayata yönelik atılan ilk adım, ezanın Türkçe dışında herhangi bir dilde okunmasını yasaklayan ceza kanunu maddesinin değiştirilmesi olmuştur. Bu konuda verilmiş olan önergeler, 16 Haziran 1950 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşülür ve yasak kaldırılır. Oylama sırasında Cumhuriyet Halk Partisi milletvekilleri de kanunun değiştirilmesi yönünde oy kullanmışlardır. CHP Sözcüsü, “Arapça

13 Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, s.681.

14 Hakan Postallı, *Demokrat Parti'nin Din Politikaları (1949-1954)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1998, s.36.

ezan meselesinin ceza mevzuu olmaktan çıkarılmasına partinin muarız olmadığı" ifadesini basınla paylaşır¹⁵. Böylece ezan tekrar Arapça olarak okunmaya başlamıştır. Ancak ezanın Arapça okunması mecbur tutulmamış, yalnızca Arapça okunmasına dair yasak kalkmıştır. Tercih din görevlilerine, bunun takdiri de halka bırakılmıştır. Din derslerinin ilkokul programlarına konması, hacca gideceklere döviz tahsis edilmesi gibi uygulamalar da Demokrat Parti iktidarının ilk dönemlerinde gerçekleşir¹⁶. Ayrıca radyoda Kuran okunmasına izin verilir ve dini radyo programları üzerindeki yasak kaldırılır¹⁷.

Demokrat Parti, iktidarının ilk döneminde toplumun büyük kesiminde rahatsızlık duyulan dini konulardaki bazı sınırlamaları kaldırmıştır. Ancak bu dönemde siyasal alanda açık açık dini kullandığını söylemek doğru olmayacaktır. Mesela 1951 yılındaki Demokrat Parti Konya İl Kongresi'nde delegelerden bazıları fes ve çarşaf giyme, Arap alfabesini yeniden kullanma gibi istekleri gündeme getirir¹⁸. Ancak bu istekler, parti içinde ve partiyi destekleyen bazı yayın organlarında ciddi bir şekilde eleştirilir. Konya'da irticai bazı hareketlerin var olduğuna dair haberlere yönelik "Böyleleri varsa DP'den atılırlar" şeklinde yorumlar yapılır. Konuyla ilgili dönemin İçişleri Bakanı Halil Özyörük de bir beyanat verir:

*"Halen iki müfettişimiz tahkikat için Konya'da bulunmaktadır. Konya valisiyle görüştüm. Çıkarılan rivayetlerin hiçbirinin aslı ve esası yoktur. Her yerde bazı taassup hareketleri görülebilir. Fakat kütle halinde ve teşkilâta bağlanmış bir hareket yoktur."*¹⁹.

Konya'da gerçekleşen ve muhtemelen münferit dileklerden kaynaklanan bir olayın takibi için müfettişler görevlendirilmesi ve İçişleri Bakanı'nın böyle bir konuda açıklama yapma ihtiyacı hissetmesi önemlidir. Ayrıca olayın parti teşkilatına mâl edilmemesi vurgusunun yapılması da Demokrat Parti'nin bu dönemde din konusunda hâlâ dikkatli davrandığını göstermektedir.

Demokrat Parti 1950-1954 arasındaki dönemde, din konusunda aşırı tepkiler ortaya koyan gruplar ve faaliyetlere karşı durmuştur. Bu dönemde heykeli İslam'a aykırı bulan ve bu sebepten Atatürk heykellerini kıran, yasak olduğu dönemde bazı yerlerde Arapça ezan okuyan, "Ticaniler" olarak bilinen radikal gruba karşı da bazı önlemler alınmıştır. Grubun Türkiye'deki lideri olan Kemal Pilavoğlu ve on bir müridi tutuklanır. Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanun Tasarısı, 25 Temmuz 1951'de kabul edilir ve Atatürk'ün manevi şahsiyeti koruma altına alınır. Kanun mecliste kabul edildikten ve alınan önlemlerden sonra Ticani eylemleri durmuştur²⁰.

15 *Milliyet*, 17 Haziran 1950.

16 Postallı, a.g.e., s.s.39-50.

17 (Ed.) Süleyman İnan-Ercan Haytoğlu, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2011, s.132.

18 FerozAhmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayın, İstanbul, 2010, s.64.

19 *Yeni Asır*, 14 Mart 1951, s.1,6.

20 Sabahattin Nal, "Demokrat Parti'nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:60, Sayı:3, Ankara, 2005, s.s.153-157.

Cevat Rifat Atilhan tarafından kurulan İslam Demokrat Partisi 1951'de kapatılmıştır. Ahmet Emin Yalman'a Malatya'da suikast düzenlenmesinden Büyük Doğu Derneğisorumlu tutulmuş ve dernek kapatılmıştır. Ayrıca Necip Fazıl Kısakürek hapse mahkûm edilmiştir. Ayrıca bu derneğin yayınladığı Büyük Doğu dergisinde laiklik aleyhindeki yazılarından dolayı Samsun milletvekili Hasan Fehmi Ustaoglu Demokrat Parti'den ihraç edilmiştir. Millet Partisi 1954 yılındalaikliğe aykırı politika ürettiği gerekçesiyle kapatılmıştır. 1952 ve 1959 yıllarında Nurculuk hareketinin lideri Said-i Nursi hakkında kovuşturma yapılır²¹. Bu gibi uygulamalar, Demokrat Parti iktidarının ilk dönemindekidin politikası ve aşırı gruplara karşı yaklaşımı hakkında fikir vermektedir. Ancak belirtmek gerekir ki bu dönemde genel olarak Nurcular, Süleymanlılar gibi daha pasif dini gruplar önceki dönemlere kıyasla daha rahat hareket edebilmişlerdir.

1950-1955 yılları arasında ekonomik ya da siyasal anlamda önemli bir sorun yaşanmazken; Demokrat Parti'nin 1954 seçimlerinden gücünü artırarak çıkması da bu durumun göstergesi olmuştur. 1955 yılından sonra artan enflasyon, ekonomik durgunluk ve parti içi muhalefetin artması gibi meseleler; Başbakan Adnan Menderes'i siyasette daha popülist yaklaşıma yöneltti. Bu düşünceyle din, siyasi söylemde daha çok kullanılmaya başlandı²². Örneğin, Başbakan Adnan Menderes 29 Kasım 1955'te Demokrat Parti Meclis Grubu'na şu şekilde seslenir: "Siz isterseniz hilafeti bile getirebilirsiniz."²³. Burada hilafetin geri getirilmesinin arzulandığı kastedilmemiş bile olsa meclis grubunun gücüne vurgu yapmak için "hilafet" gibi dini bir kuruma atıfta bulunulması ilgi çekicidir.

Demokrat Parti döneminde, komünizm korkusu oldukça yaygındır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye üzerinde artan Sovyet tehdidi beraberinde Türkiye ile Amerika'nın yakınlaşmasını getirmiştir. Komünizm, toplumun geniş kesimleri tarafından "din ve namus düşmanlığı" olarak görülmüştür. Amerika ise komünizmin baş düşmanıdır. Ayrıca Amerikan toplumu "dinine de bağlıdır". Mesela Amerika'da İncil üzerine yemin edilmektedir. Komünizmden uzak durmak için dine önem verilmesi gerektiği algısı da bu dönemde dini söylemin artmasının nedenlerinden birisidir²⁴.

İrtica tehlikesine bakış açısında ve dini söylemin kullanılmasında, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes arasında bazı farklılıkların olması da dikkat çekicidir. 14 Haziran 1957'de Bursa Ulu Cami'de Cuma namazı sırasında bir olay yaşanır. Camide bulunan ve Nakşibendi tarikatına mensup oldukları düşünülen gruptan biri elindeki kılıçla hutbeye çıkan imama saldırır. Bu sırada imam ve olaya müdahale eden bir polis yaralanmıştır. Saldırgan daha sonra minbere çıkarak kendisini mehdi ilan eder.

21 Mete Tunçay, "Laiklik", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, Cilt 3, İstanbul, 1983, s.575.

22 Ahmad, a.g.e., s.138.

23 İnan, Haytoğlu, a.g.e.,s.123.

24 Kaçmazoğlu, a.g.e.,s.s.65-67.

Bu olay şehirde bir süre panik yaratmış olsa da kontrol altına alınır²⁵. Gelişmeler, Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından dikkatle takip edilir. Bursa valisi olay hakkında “*Basit bir zabıta vakası. Meczupların işi*” yorumunu yapınca Bayar ciddileşir ve valiyi şu sözlerle uyarır:

“*Basit bir zabıta vakası değildir. Yapanlar meczup dahi olsalar, bir teşkilatın adamıdırlar. Türkiye’ye ne gelirse irticadan gelir. Bir gerici hareketi karşısındayız. Vaka sizin anlattığınız kadar basit bir hadise değildir. Muhakkak arkalarında bir teşkilat vardır. Menemen olayı gibi bir hadise ile karşı karşıyayız. Şimdi iç işleri bakanına, özel bir uçakla Bursa’ya gitme talimatı verdim. Her işinizi bırakınız, bu işin aslını meydana çıkarmaya bakınız.*”²⁶.

Celal Bayar’ın bu olayı ciddi bir şekilde takip etmesi ve olayı bir “irtica” meselesi olarak görmesi dikkat çekicidir. Cumhurbaşkanı, küçük çapta gerçekleşen böyle bir saldırıyı devlet ve devrimler açısından tehlike olarak algılar. Olayı hafife alan yöneticilere ise meseleyi dikkatle takip etmelerini öğütler. Bununla birlikte Başbakan Adnan Menderes’in bu tür meselelere daha müsamahakâr yaklaştığı görülmektedir. Başbakan, söylemlerindeki dini unsurları, bu dönem ve sonrasında arttırarak devam ettirecektir.

1957 seçim sonuçları Demokrat Parti için uyarı niteliği taşır. Seçimlerden yine birinci parti olarak çıkmasına rağmen muhalefet partilerinin toplam oyu, Demokrat Parti’den daha fazladır. Bu durum Demokrat Parti cephesinde endişelerin artmasına sebep olur. Üstelik muhalefet partileri arasındaki Demokrat Parti’ye karşı işbirliği yapmak düşüncesi bu dönemde eyleme dönüşmüştür. Türkiye Köylü Partisi ile Cumhuriyetçi Millet Partisi birleşip Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’ni kurmuşlardı. Hürriyet Partisi ise 1957 seçimlerinde beklediği başarıyı yakalayamayınca Cumhuriyet Halk Partisi ile birleşir. Demokrat Parti bu durum karşısında çareyi, Vatan Cephesi’ni kurmakta bulur. “*Vatan cephesi*” ilk defa 1958 yılındaki Demokrat Parti Manisa İl Kongresi’nde Başbakan Adnan Menderes tarafından gündeme getirilir. Buradaki konuşmasında Adnan Menderes vatandaşlardan, muhalefetin oluşturduğu “*kin ve husumet cephesine karşı bir vatan cephesi kurmalarını*” ister. Ayrıca Demokrat Parti, bu cephe karşısında yer alanları “*haçlı ordularına*” benzetir ve böylece muhalefet “*dinsiz bir düşman*” olarak ilan edilir. Vatan Cephesi’ne katılmaya dini bir anlam da yüklenmiş olur²⁷.

17 Şubat 1959 tarihinde Kıbrıs görüşmeleri için kalabalık bir heyetle İngiltere’ye giden Adnan Menderes’in uçağı sis sebebiyle Londra yakınlarında düşer. Kazada on altı kişi hayatını kaybeder. Menderes kazadan sağ kurtulur. Menderes’in bu kazadan kurtulması bir mucize gibi algılanır. Halk arasında

25 Tunaya, *İslamcılık Cereyanı III*, ss.58-59.

26 Fevzi Çakmak, *Bursa Yerinde Cumhuriyet Halk Partisi (1946-1960)*, Arma Matbaacılık, Bursa, 2014, s.303.

27 Hakkı Uyar, *Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek Vatan Cephesi*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.s.26-27, 60.

Menderes'in "evliya olduğu", "ilahi dokunulmazlık" kazandığı gibi iddialar dile gelmeye başlar. Hatta Konya milletvekili Himmet Ölçmen "Bu ulusun başında Peygamberin, Allah'ın tayin ettiği bir lider var, o da Menderes'tir." demektedir. Bazı İslamcı yayın organlarında ise Menderes'in kurtuluşu münasebetiyle anayasaya "Türk Ulusu'nun dini, din-i islamdır" maddesinin koyulmasını talep etmektedirler²⁸. Demokrat Partililer ve Menderes'in kendisi de bu durumu siyaseten kendileri lehine başarılı bir şekilde kullanırlar. Türkiye'nin birçok yerinde kurbanlar kesilir, Menderes için camilerde dualar okunur. Olaydan kısa bir zaman sonra Ramazan ayının gelmesi de olaya başka bir boyut katmıştır²⁹. Hatta bizzat Menderes de oluşturulan bu ruhani havadan etkilenir. Demokrat Parti, ülke içindeki ekonomik ve siyasi olumsuzlukları gündemden uzaklaştırmak için bu kazayı bir süre kullanmıştır.

Sonuç

Demokrat Parti, kurulduğu tarihten itibaren din üzerinden bir siyaset dili kullanmamış olsa da, uzun tek parti iktidarının katı dinsel tutumunu sürdürmeyeceğine yönelik belirtiler göstermiştir. Demokrat Parti'nin bu tavrı, iktidar partisi olan CHP'yi de etkilemiş; iktidar partisi daha ılımlı bir din politikası uygulama yolunda adımlar atmıştır. Demokrat Parti iktidarda bulunduğu süre içinde ezanı tekrar Arapça'ya çevirmiş, radyoda dini programların yapılmasına müsaade etmiş, bu dönemde birçok İslami gazete, dergi, kitap ve broşür basılmıştır. Ayrıca özellikle 1955 sonrasında başta Başbakan Adnan Menderes olmak üzere bazı Demokrat Partili politikacılar söylemlerinde dini öğeleri ön plana çıkarmışlardır. Demokrat Parti muhafazakâr kesime gösterdiği ilginin karşılığını bu kesim tarafından "dini kurtaran parti" olarak görülmesi ve seçimlerde destek görmesi ile almıştır. Buna karşılık aynı kesim tarafından Cumhuriyet Halk Partisi için de "dinsiz parti" ifadeleri kullanılmıştır³⁰.

28 Hüsamettin Yılmaz, *Demokrat Parti'nin İrticaya Bakışı; Ticani Hareketi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2004, s.96.

29 Metin Toker, *Demokrasiden Darbeye 1957-1960*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s.s.206-213.

30 Tunaya, *İslamcılık Cereyanı III*, s.s.48-49.

KAYNAKÇA

I. Süreli Yayınlar

Milliyet

Yeni Asır

II. Kitaplar

AĞAOĞLU, Samet, *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*, Baha Matbaası, İstanbul, 1972.

AHMAD, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayın, İstanbul, 2010.

ALBAYRAK, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.

BOZKURT, Birgül, "Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte CHP ve Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1946-1950)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:IX, Sayı:20-21, İzmir, 2012.

ÇAKMAK, Fevzi, *Bursa Yerelinde Cumhuriyet Halk Partisi (1946-1960)*, Arma Matbaacılık, Bursa, 2014

EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 1990.

KAÇMAZOĞLU, H. Bayram, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2012.

KARPAT, Kemal. H., *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.

KOÇAK, Cemil, *Tek-Parti Döneminde Muhalif Sesler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

NAL, Sabahattin, "Demokrat Parti'nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:60, Sayı:3, Ankara, 2005.

POSTALLI, Hakan, *Demokrat Parti'nin Din Politikaları (1949-1954)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1998.

TİMUR, Taner, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.

TOKER, Metin, *Demokrasiden Darbeye 1957-1960*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.

_____, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998.

TUNAYA, Tarık Zafer, *İslamcılık Cereyanı III*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1998.

_____, *Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952*, Arba Yayınları, İstanbul, 1995.

TUNÇAY, Mete, “Laiklik”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, Cilt 3, İstanbul, 1983.

UYAR, Hakkı, *Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek Vatan Cephesi*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2012.

UZUN, Hakan, “İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1947 Olağan Kurultayı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII / 25 (2012/Güz), ss. 101-139.

Yakın Dönem Türk Politik Tarihi, (Ed.) Süleyman İnan-Ercan Haytoğlu, Anı Yayıncılık, Ankara, 2011.

YILMAZ, Hüsamettin, *Demokrat Parti’nin İrticaya Bakışı; Ticani Hareketi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2004.